

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

2019

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 12.

PFESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Šamari (10)
KHETHEKANYO YA C: Zwivhumbeo na milayo ya
kushumisele kwa luambo (40)
2. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
5. Nomborani phindulo dzaṅu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
7. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B: Henefha kha minetse ya 20
KHETHEKANYO YA C: Henefha kha minetse ya 50
9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

MBUDZISO 1: PHUROSА

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

MUSHUMO U SHAVHA ZWANDA

- 1 Tshikoloni tsha Riphasarothē lo rali lo tsha a hu na zwiñwe, ndi mupfufhi u si mphire. Hu vhadededzi, vhana vha tshikolo na vhabebi muñwe na muñwe o diñekedzela kha mushumo wawe.
- 2 Hezwi zwo rali, Vho Suke thohoyatshikolo u do wana vho takala vhukuma vha tshi mona mona na tshikolo tshothē. Vha vha vha tshi khou sedza 5
ñwana wa tshikolo ane a diita bambukwa. Vha do vhona nnda hu si na thavhi-thavhi **ho tou ñwau**. Vhana vha tshino tshikolo vha vho zwi divha uri fhano ndi haya ha pfunzo a hu kokodzelwi thungo.
- 3 Ngoho u nembelela ha shamba a si u wa halo, tshikolo itshi a si kale tshi na phungo ya u sa phasisa vhana zwavhudi. Ndi tshiñwe tsha zwikolo tshe 10
muhasho wa pfunzo wa vha wo no tshi vhea ito tshifhinga tshothē. Namusi khezwi, Riphasarothē ndi tshiñwe tsha zwikolo zwa nthā Afrika Tshipembe nahone muhasho u ditongisa ngatsho.
- 4 Vhadededzi vha tshino tshikolo vha kokodza nga maanda a no fana. Vha nga sa phulu dzo panwa tshilimo dzi tshi khou lima. U swika kha tshiimo 15
tshine tshikolo tsha vha khatsho a zwo ngo leluwa, zwo thoma zwi tshi nga zwi do konda. Havha Vho Suke vho ri vha tshi swika ha di vha na vhañwe vhadededzi vhe vha vha vha zwiñeli zwa thohoyatshikolo yo tuwaho vhe vha si vha tangedze zwavhudi. Vhenevho ndi vhe vha ri vha nga rangwa hani phanda nga tshikete. Na liñwe na liñwe tshikolo tsho hulesa a nga si tshi 20
kone. Namusi khezwi, vhothe vha thonifha mishumo mivhuya i bveledzwaho nga itshi tshikolo. Vhukoni ha u shuma kana hone u ranga phanda a zwi sedzi mbeu.
- 5 Vhana vha tshino tshikolo vhone a ri tsha amba. Hu na mudededzi kilasini kana o farekanea vhone vha ita zwa tshikolo. Vha do vha vha tshi khou 25
ñwala mishumo ye vha fhiwa kana vha tshi khou vhalā. Nga tshifhinga tsha tshikolo nelete ya wa i nga pfala. Vha vhalā vho tou fombe vha tshi ita na notsi dzavho. Vhañwe vha rangela na vhadededzi phanda. Vha ri a hu na madembe kha u phasa vha tea u tou vhalā.

6	Kha tshino tshikolo vhana vha a divha uri vhumatshelo ndi havho a si ha vhadededzi kana vhabebe vhavho. Arali hu tshi khou vhaliwa ha tou vha na bambukwa matshelo li do diwana li ofisini ya Vho Suke la onyoloswa.	30
7	Vhabebe vha vhana vha tshino tshikolo na vhone vha tou nga vhana vha mme muthihi. Vha ri munwe muthihi a u tusi mathuthu. Vha farisana vhothe na vhadededzi u bveledza nwana. Muthu u a kona u zwi vhona uri mutingati uyu ndi muhulu. Na khorombusi ya hone yo vhumbwa nga madendele a pfunzo na zwiwundulume.	35
8	Dzifeme dzine vhana vho phasaho afha tshikoloni vha shuma khadzo dzi sumbedza uri dzo farwa nga vhatu vhukuma. Zwi a vhonala uri tshikolo tsha Riphasarotho tshi bvisa vhatu vhane vha kona. Ndi ngazwo zwine na havha vhana vho phasaho khatsho vha sa tshi hangwi. Vha thusa tshikolo itshi nga masheleni a si na vhukono ane vha a bvisa vha sa vhilaeli.	40
9	Nwaha muwe na muwe nga divha la mabebo a tshikolo itshi, matshudeni a kale a a rambana vha da nga vhunzhi. Muthu u do ri a tshi lavhelesa a wana ho ima goloi dza vhunzhili-nzhili. Nga maanda hu vhonala dzi Benze, dzi BMW na dzi Range Rover. Hu vha hu tshi khou tutuwedzwa vhane vha vha kha gireidi ya 12 uri na vhone vha phase.	45
10	Vhaambi vho fhambanaho vha do amba vha tshi laya vhana. Vho Suke vhone a vha ambi tshithu nga nda ha u tangedza vhaeni vho daho. Vhana vha tshikolo vha fhindula nga u fhulufhedzisa vhatu uri a hu na ane a do sala, vha do phasa vhothe.	50
11	Ngavhe zwikolo zwothe zwi tshi fana na tshikolo tsha Riphasarotho, ro vha ri tshi do kana nga mifhululu kha lothe la Afrika Tshipembe.	

[Tshi bva kha thimu ya vhalingi]

- 1.1 Bulani dzina la tshikolo tshine tsha khou ambiwa nga hatsho mafhungoni aya. (1)
- 1.2 Ndi mini tshi tutuwedzaho Vho Suke uri vha mone na tshikolo vho takala? (2)
- 1.3 Ndi zwifhio ZWIVHILI zwine vhana vha ita musi vhadededzi vha songo ya kilasini? (2)
- 1.4 Dzina la tshikolo itshi lo tea lini afha mafhungo? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.5 Thohoyatshikolo Vho Suke ndi muthu wa mbeu-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.6 Lifurase lo swifhadzwoho li bvisela zwifhio khagala? (2)

- 1.7 Murero wo shumiswaho kha phara ya vhuraru u khwaṭhisedza zwifhio mafhungoni aya? (2)
- 1.8 Sumbedzani tshanduko yo vhaho hone tshikoloni itshi nga u ḁa ha Vho Suke. (2)
- 1.9 Fhungo ḁa uri vhukoni ha u ranga phanḁa a vhu sedzi mbeu ndi mbuno kana ndi kuhumbulele? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 1.10 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ṅekedzwaho:
Bambukwa ndi muthu ...
- A a si na vhabebi.
B a si na muthu a no mu laya.
C a no ita zwo fhambanaho na zwine vhaṅwe vha ita.
D o kundaho vha no laya. (1)
- 1.11 Muhumbulo muhulwane wa phara ya vhuṭanu ndi ufhio? (2)
- 1.12 Tshaka dza goloi dzine vhagudiswa vho phasaho afha tshikoloni itshi vha ḁa nadzo dzi ita uri ni ḁelwe nga muhumbulo ufhio? (2)
- 1.13 Inwi ni nga takalela u vha mugudiswa wa itshi tshikolo? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

Talelani tshifanyiso uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

[Tshi bva kha inthanethe]

- 1.14 Ndi mini tshi no khou taniwa nga itshi tshifanyiso? (2)
- 1.15 Mbonalo ya vhatu vha re kha tshifanyiso i bvisela khagala zwifhio? (2)
- 1.16 Ni nga eletshedza vhatu vha re kha tshifanyiso zwifhio malugana na nyimele i kondaho ine vha vha khayoy. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

Vha Mhasho wa pfunzo dza fhasi vho dalela tshikolo tsha hanu u pfumbudza vhaswa nga ha zwivhangi zwauri vhaswa vha miñwaha ya vhukati ha 13 na 19 vha didzhenise kha zwikambi na zwidzidzivhadzi.

Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u ñwala mbuno dza SUMBE nga ha zwine zwa nga thusa vhagudi u phasa milingo yavho.

NDAELA

1. Ñwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho, nga ha zwivhangi zwauri vhaswa vha miñwaha ya vhukati ha 13 na 19 vha didzhenise kha zwikambi na zwidzidzivhadzi.
2. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGO PADA 70.
3. Nomborani mafhungo anu u bva kha 1 u ya kha 7.
4. Ñwalani mbuno NTHIHI kha fhungo linwe na linwe.
5. Shumisani maipfi ANU.
6. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yanu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C

ZWIVHANGI ZWAURI VHASWA VHA MINWAHA YA VHUKATI HA 13 NA 19 VHA DIDZHENISE KHA ZWIKAMBI NA ZWIDZIDZIVHADZI

Vhaswa vha miñwaha ya vhukati ha 13 na 19 vha funa nga maanda u wanulusa zwithu zwiswa. Nga tshifhinga hetshi vha vha vhe kha miñwaha i kondaho ya vhutshilo havho. Vhunzhi ha vhaswa havha vha fhedza vha tshi didzhenisa kha zwikambi na zwidzidzivhadzi zwo vhangwa nga zwithu zwinzhi.

Vhaswa vha didzhenisa kha zwikambi na zwidzidzivhadzi nga mulandu wa mutsiko wa dzikhonani. Vha ita zwi no itwa nga dzikhonani vha tshi ofha u xeelwa nga thama dzavho. U sa ita zwi no itwa nga khonani zwi a swikisa na kha u kolelwa.

Vhunzhi ha vhaswa vha shumisa zwikambi na zwidzidzivhadzi nga nthani ha vhuludu. Vhaswa ndi vhathu vha no dzula vha tshi khou ita zwithu tshifhinga tshothe. U fhedza vhuludu vha a toda zwithu zwa u ditakadza. Nyimele iyi i vha sendedza kha zwikambi na zwidzidzivhadzi. Vhaswa vhanzhi vha a didzhenisa kha zwikambi na zwidzidzivhadzi vha tshi edzisela vhabebi vhavho. Vhana vha edzisela mikhwa ya vhabebi yavhudi kana i si yavhudi vha ri arali vhabebi vha tshi nwa na vhone vha tea u nwa.

Vhaswa vha shumisa zwickambi na zwidzizivhadzi tshililelwa hu u ditakadza lwa tshifhinganyana. Zwickambi na zwidzizivhadzi zwi a ita uri muthu a pfe o takala lwa tshifhinganyana. Vhaswa vha no toḁou takala lwa tshifhinganyana vha fhedzisela vho didzhenisa khazwo.

Vhanwe vhaswa vha didzhenisa kha zwickambi na zwidzizivhadzi zwo bva kha thuthuwedzo ya midia. Vhunzhi ha dzimidia dzi sumbedza vhathu vha tshi khou nwa na u daha. Kha vhaswa ndi zwithu zwa nḁha vhunga vha kha tshiimo tshine a vha athu kona u fhambanya zwo khakheaho na zwi songo khakheaho. Vha fhedzisela vho didzhenisa khazwo zwo tutuwedzwa nga zwe vha vhona

U toḁa u divha ndi tshinwe tsha zwivhangi zwa uri vhaswa vha didzhenise kha zwickambi na zwidzizivhadzi. Vhaswa vha toḁou divha nga ha tshenzhemo ntswa. Vha vhona muḁwe a tshi khou nwa vha a toḁou divha uri zwi difhisa hani.

Vhabebi kha ri ime nga milenzhe ri thuse vhaswa vhashu uri vha tutshele kule na zwickambi na zwidzizivhadzi sa izwi zwi tshi lozwa matshilo a vhathu.

[Tshi bva kha thimu ya vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

**KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE
KWA LUAMBO**

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

Vhalani khungedzelo iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

DIFHATELENI!!

Vhathu ndi mapfura vha a dolwa

Haya ha thundu yothe ya u fhatu. Zwidina zwi ngaho matombo, semennde dzi sa fhandukani, dzifureme na mahothi a tsiavhafu zwo tou zheka.

Vha divhaho zwithu zwavhuḏi vha renga fhano. Ndi nnyi a sa funi zwavhuḏi?

Kha vha de vha dzhie nḏu yavho!!

Ri wanala Vuwani dzifemeni. Ri vula Musumbuluwo u swika Mugivhela.

U divha zwinzhi, vha nga ri kwama kha: 072 767 9798

5

[Tshi bva kha thimu ya vhalingi]

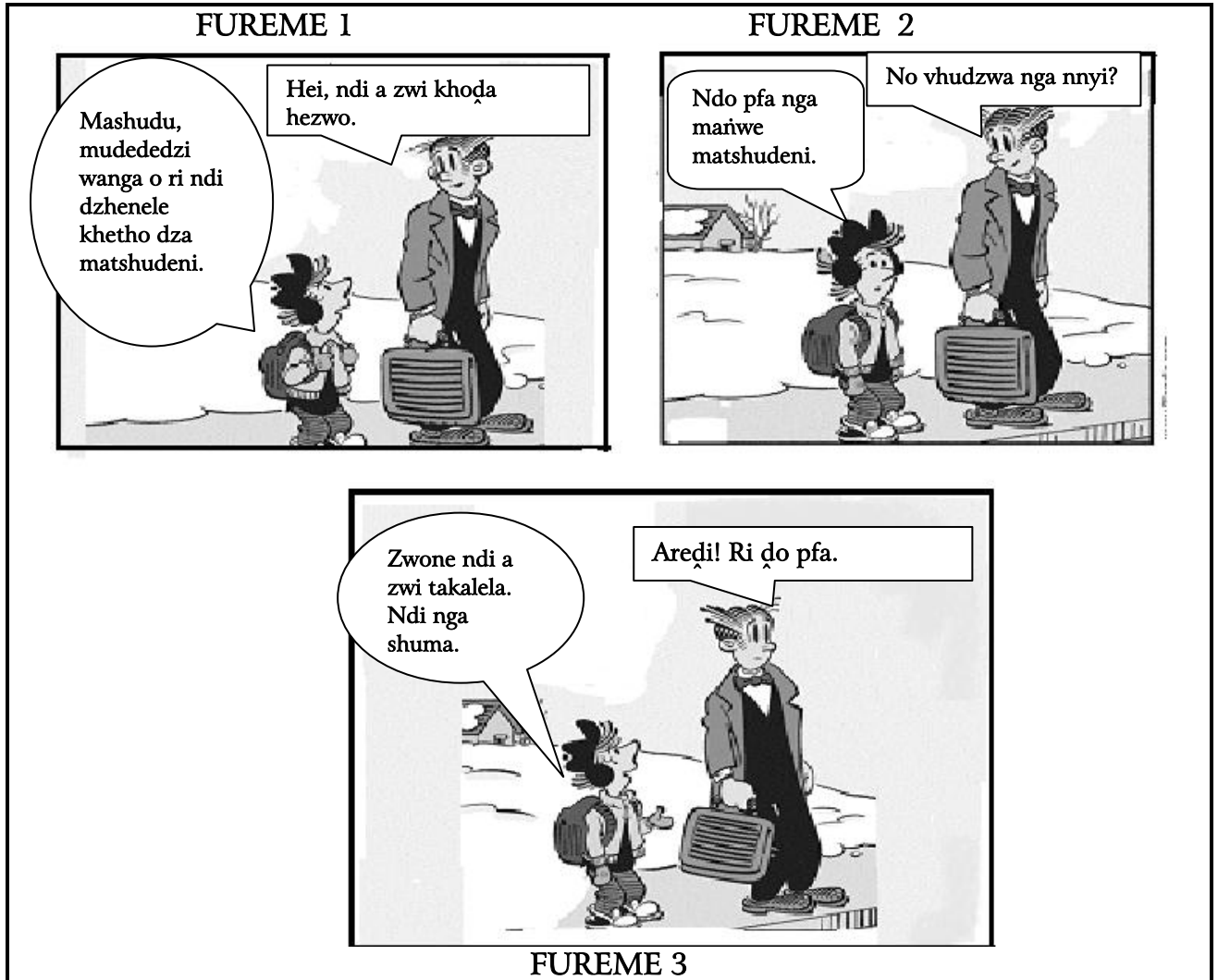
- 3.1 Ndi ngani muniwali o shumisa fonto khulwane kha khungedzelo iyi? (1)
- 3.2 Nwalani mushumo wa tshiga tsha u vhala tsho shumiswaho kha khephusheni. (1)
- 3.3 Topolani he ha shumiswa mbuziso i sa todi phindulo. (2)
- 3.4 Ndi tshigwada tshifhio tsha vhathu tshe khungedzelo iyi ya livhiswa khatsho? (2)
- 3.5 Ndi ndila ifhio ine vhathu vha nga i shumisa u wana vhuḏanzi ho dalaho nga ha zwine zwa khou khungedzelwa? (2)
- 3.6 U yanga kuhumbulele kwaḏu ni vhona khungedzelo iyi i ya ndeme? Tikedzani phindulo yaḏu. (2)

[10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E

[Tshi bva kha inthanethe]

- 4.1 Vhudipfi ha vhatu vha re kha khathuni ndi vhufhio? (1)
- 4.2 Ndi nnyi ane a khou takalela zwine zwa khou ambiwa kha khathuni iyi? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 4.3 Fhethu hune vhatu vha re kha khathuni vha vha hone hu khou fhisa kana u rothola? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 4.4 Nangani phindulo yone kha mutevhe wo ḁekedzwaho. Vhatu vha re kha khathuni vha nga vha vha tshi khou bva kana u ya ... (1)
- A kerekeni na hayani.
- B tshikoloni na hayani.
- C doroboni na tshikoloni.
- D mavhengeleni na tshikoloni.

- 4.5 Mulaedza u no khou fhiriswa nga khathuni iyi ndi ufho? (2)
- 4.6 Arali hu inwi ni re kha nyimele i re kha khathuni no vha ni tshi nga ita mini? (2)
[10]

MBUDZISO 5: PHUROSA

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA F

1	Masindi ndi musidzana we a bebelwa Maungani. O dzhena tshikolo henefho u swika a tshi phasa gireidi ya 12. O ya a dzhena Yunivesithi ya Vivo a tshi khou ita khoso ya vhushumelavhapo. Izwi zwo ita uri a takalele u shumela tshitshavha tsha hawe. Zwo ita uri a dzule o kuvhanganelwa nga tshigwada tsha vhatu.	5
2	Mugivhela muiwe na muiwe o vha a tshi thusa vhaaluwa vha si na vhatogomeli nga u vha tambisa na u vha bikela zwiliwa. Vhaswa o vha a tshi vha funza mishumo ya zwanda na mitambo yo fhambanaho. Vhaswa vhanzhi vho bvela phanda nga thuso ye vha i wana kha Masindi. Vho kona u diimela nga vhothe. Zwothe zwe Masindi a vha a tshi khou ita a zwo ngo thithisa pfunzo dzawe. Milingo o vha a tshi i phasa nga naledzi.	10
3	Masindi o divhea kule na tsini nga mishumo yawe mivhuya ye a vha a tshi khou ita. Vhoramabindu vho do dzhenelela kha mishumo iyo. Vho mu thusa nga masheleni na zwishumiswa zwi todeaho mishumoni yawe. Mukhanselara wa Maungani vho do mu fha pfufho ya u vha mushumelavhapo wa iwaha. Mushumoni uyo ho vha ho dala hu si na na vhupfelo ha mare. Zwiambi zwo mu khoda zwi sa mili na mare. Mishumo ya Masindi yo vha thuthuwedzo kha vhaswa. Pfunzo o thaphudza, mishumo o tou nanga. <u>Vhaswa, gudani kha Masindi!</u>	15 20

[Zwi bva kha vhalangi]

- 5.1.1 Ipfi: Zwo, kha phara ya u thoma fhungo la u fhedza ndi thinwaipfi ifho? (1)
- 5.1.2 Nani lifhambanyi la ipfi 'takalela' li fhungoni li pfalaho. (2)
- 5.1.3 Isani fhungo lo swifhadzwaho kha khandza. (2)
- 5.1.4 Shumisani thangeladzina iyi 'ya' fhungoni li pfalaho. (2)

- 5.1.5 Nangani phindulo yone kha mutevhe wo nekedzwaho.
Ipfi: Shumela ndi ...
A Liitwa.
B Liitela.
C Lidiiti.
D Liitana. (1)
- 5.1.6 'Zwothe' ndi lisala la lushaka lufhio? (2)
- 5.1.7 Ipfi mushumelavhapo ndi dzina mbumbano, inwi sumbedzani thinwaipfi dzo li vhumbaho. (2)
- 5.1.8 Fhungo lo talwaho nga fhasi li kha limudi la lushaka lufhio? (2)

5.2 TSHIFANYISO

Talelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

Ngoho u zwifha zwi a vhulahisa. Marubini o amba mazwifhi kha vhabebi nga ha Vele sa muthu a sa dzheni kilasi zwavhuḍi yunivesithi. Vele u sumbedza u kwamea nga nyimele iyi a mbo ḍi ri a zwi mu mangadzi nga uri vhatukana vha a zwifha. Vele o vha o la nyala a tshi ri ndi vhulaha muthu. Nga murahu ha pfala Marubini a tshi tavha mukosi sa goya.

[Tshi bva kha inthanethe]

- 5.2.1 Ndi ngafhi hune ra wana murwali o sumbedza luvhengela mbiluni mafhungoni aya? (2)
- 5.2.2 Nani thalutshedzo ya liidioma lo talelwaho mafhungoni aya. (2)
- 5.2.3 Vhumbani pholisemi nga ipfi: Tavha. (2)

[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80